

ӨОЖ 373.3:616.896; МҒТАР 14.29.37
<https://doi.org/10.47526/3107-3123.418>Ж.А. МАНЖИБАЕВА ¹, Н.Б. ЖИЕНБАЕВА ¹¹ Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті

✉ e-mail: zhanar.manzhibaeva@mail.ru

АУТИЗМ СПЕКТРІ БҰЗЫЛҒАН ОҚУШЫЛАРДЫ ӘЛЕУМЕТТЕНДІРУДІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ

Аңдатпа. Мақалада авторлар аутизм спектрі бұзылған балаларды әлеуметтендіруді тиімді жүзеге асыру үшін психологиялық-педагогикалық жағдайлардың дұрыс айқындалуының аса маңызы болып табылатындығын саралайды, атап айтқанда, психологиялық-педагогикалық жағдайлар әуел бастан дұрыс айқындалып, олар орынды әрі дер кезінде қолданылған ретте аутизм спектрі бұзылған балаларды әлеуметтендіруде оң нәтижелерге едәуір тез әрі тиімді жолмен қол жеткізуге мүмкіндік туындайтындығы баяндалады. Сондай-ақ аутизм спектрі бұзылған балалармен жұмыс жасау кезінде қоршаған ортаға айрықша мән берудің қажеттілігі жайлы тұжырымдама жасалған. Аутист балаларды әлеуметтендіру кезінде, балаларға әлеуметтік дағдыларды үйретуді мүмкіндігінше үйреншікті ортада өткізудің әлдеқайда тиімді болатындығына дәлелдемелер келтірілген.

Сонымен қатар, мақала авторлары аутизм спектрі бұзылған балаларды әлеуметтендіруді тәуліктің нақты бір белгілі кезеңінде өткізудің тиімділігіне назар аударады. Мақалада аутизм спектрі бұзылған балаларды әлеуметтендіру кезінде сенсорлық үзілістер жасаудың қажеттілігі жайлы қорытынды жасалған, себебі, аутизм спектрі бұзылған балаға шамадан тыс сенсорлық жүктеме түсіру аутист бала үшін сан түрлі жағымсыз салдар туғызып әлеуметтендіру процессін едәуір қиындатады. Авторлар аутизм спектрі бұзылған баламен әлеуметтік байланыстар орнату мәселесіне тоқтала келіп, әңгімелесу нәтижесінде баланың әлеуметтік өзара әрекеттесу дағдыларының жақсартатындығына дәлелдемелер келтіреді. Сонымен бірге аутизм спектрі бұзылған баланы тәрбиелеп отырған отбасына психологиялық қолдау көрсетудің маңызды екендігі талданып, әлеуметтендіру барысында баланың жеке басының психикалық қалыптасуы мен даму ерекшеліктерін ескерудің қажет екендігі сараланған.

Кілт сөздер: аутизм, аутизм спектрінің бұзылуы, балаларды әлеуметтендіру, әлеуметтенудің психологиялық-педагогикалық шарттары.

Кіріспе

Қазіргі қоғамның өзекті мәселелерінің бірі – аутизм спектрі бұзылған балаларды қалыпты әлеуметтік ортаға қосу. Бүгінде бұл проблема әлемдік деңгейде өзекті сипатқа ие болып отыр, себебі, аутизм спектрінің бұзылуы сияқты этиологиясы әлі нақты анықталмаған дамудың осындай бұзылыстар тобы өте жылдам қарқынмен тез тарай бастады.

* Бізге дұрыс сілтеме жасаңыз:

Манжибаева Ж.А., Жиенбаева Н.Б. Аутизм спектрі бұзылған оқушыларды әлеуметтендірудің психологиялық-педагогикалық шарттары // *Yassawi Journal of Education Studies*. – 2026. – №3 (141). – Б. 244-255. <https://doi.org/10.47526/3107-3123.418>

*Cite us correctly:

Manzhibaeva Zh.A., Zhiyenbaeva N.B. Autizm spektri buzylgan oqushylardy aleumettendirudin psihologialyq-pedagogikalyq sharttary [Psychological and Pedagogical Conditions for Socialization of Students with Autism Spectrum Disorders] // *Yassawi Journal of Education Studies*. – 2026. – №3 (141). – B. 244-255. <https://doi.org/10.47526/3107-3123.418>

Мақаланың редакцияға түскен күні 02.06.2025 / қабылданған күні 30.09.2026

Мәселен, соңғы мәліметтерге сүйенсек, әр түрлі нысандардағы аутизм спектрінің бұзылуы 10 000 баланың кем дегенде 4–26 кездесетіндігі анықталып отыр, яғни, бұл жалпы балалар популяциясының 0,04–0,26% құрайды [1].

Қазақстан Республикасында ерекше білім беру қажеттіліктері бар 175 082 бала арнайы есепте тұр, оның ішінде, 8 796 (жалпы санының 5%) аутизм спектрінің бұзылуы диагнозы бар балалар. Соңғы бес жылда тіркелген аутизм жағдайларының саны екі есе өскен: 2018 жылы жылы аутизм спектрінің бұзылуы бар 4 707 бала анықталды, 2019 жылы – 5 193, 2020 жылы – 6 771, 2021 жылы – 8 796, ал 2022 жылы олардың саны 9 000-нан асты [2].

Елімізде қазіргі таңда ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға арнайы психологиялық-педагогикалық қолдау көрсететін 488 мемлекеттік арнаулы ұйым жұмыс істейді: 104 психологиялық, медициналық, педагогикалық консультациялар (ПМПК), 218 психологиялық-педагогикалық түзету кабинеттері, 99 арнаулы мектеп, 44 арнаулы мектепке дейінгі ұйымдар, 13 оңалту орталықтары, сондай-ақ аутистерге арналған 10 қолдау орталығы бар [3]. Бұл деректер, әрине, Қазақстанда аутизм спектрінде бұзылыстары бар балалардың білім беру процесіне белсенді қосыла бастағанын аңғартады.

Аутизм спектрінде бұзылуы бар балаларды әлеуметтендіру мәселелерін зерттеудің өзектілігі келесі мән-жайларға байланысты:

Әлемде аутизмнің таралуының тұрақты өсуі байқалады: бұл мұндай балаларды әлеуметтік бейімделу мәселесін қоғам үшін маңызды етеді;

Әлеуметтік өзара әрекеттесудің тапшылығы: бұл – аутизм бұзылыстарының негізгі белгісі болып табылады. Сол себепті мұндай балалар арнайы көмекті қажет етеді, көмек болмаған жағдайда, бала оқшауланған күйінде қалып қоюы мүмкін;

Инклюзияға деген қажеттіліктің өсуі: заманауи білім беру инклюзияға ұмтылады, бірақ аутизм спектрінде бұзылуы бар балаларды қоғамға (мектепке, бақшаға) сәтті қосу үшін олардың әлеуметтік дағдыларын дамытудың ғылыми негізделген әдістері қажет;

Өмір сапасының адамның әлеуметтену деңгейіне тәуелділігі: адамдармен араласа білуі мен болашақта – жұмыс істеуі тікелей әлеуметтену қабілетіне байланысты болуы;

Сонымен қатар, Қазақстанда бүгінгі күнге дейін аутист балаларды әлеуметтендіруге байланысты елеулі дерлік, іргелі ғылыми зерттеулер жоқ: бұл өз кезегінде осы зерттеу тақырыбының өзектілігіне негіз.

Аутизм проблематикасы айтарлықтай жақсы зерттелген деп айтсақ артық болмайды, мәселен, аутизмнің түсінігі, белгілері, пайда болу себептері, аутизмді түрлерге жіктеу мәселелері, сондай-ақ, дамудың осындай бұзылулар тобының этиологиясы, оның генетикалық аспектілері теориялық тұрғыдан сапалы сараланған.

Аутизм спектрінің бұзылуының әр түрлі аспектілерін кезінде мына танымал алыс шетелдік ғалымдардың зерттегені белгілі: Манелис Н.Г., Sinha P., Delano M., Mesibov G., Franchini M., Strulovitch J., т.б. Аутизмнің ерекшеліктері мен әлеуметтену проблемаларын мына белгілі ресейлік ғалымдар зерттеген: Баенская Е.Р., Веденина М.Ю., Лебединский В.В., Лебединская К.С., Либлинг М.М., Никольская О.С., Менделевич В.Д., Бернштейн Н.А., Журавлев Г.Е., Ломов Б.Ф., Хаустов А.В. және т.б.

Ал қазақстандық зерттеушілерден мына авторларды атап өтуге болады: Садуакасова К.З., Енсебаева Л.З., Рымханова А.Р., Туганбекова К.М., Кикбаева Н.И., Покидаев Д., Сулейменова Р.А., Габдуллина К., Амантаев Н., Кәукенова А., Шмигельская С., Исмагулова Л., Бутабаева Л. және т.б.

Бірқатар қазақстандық авторлардың зерттеу жұмыстары мектеп деңгейінде білім беру жүйесінде аутизм спектрінде бұзылысы бар балаларды сүйемелдеуге арналған. Мәселен, А. Кәукенова, С. Шмигельская, Л. Исмагулова, Л. Бутабаеваның зерттеулерінде аутизм спектрінде бұзылысы бар балаларды сүйемелдеудегі мұғалімнің көмекшісінің рөліне баса назар аударылған. Аталған жұмыстарда сондай-ақ, аутизм спектрінде бұзылысы бар балаларды қолдауға кедергі келтіретін мән-жайларға егжей-тегжейлі талдау жасалған [4].

Тағы бір отандық авторлар тобы, яғни, У. Есиркепова мен Г. Лекерова инклюзивті білім беру кеңістігінде аутизм спектріде бұзылысы бар бастауыш мектеп жасындағы балалардың педагогикалық ортасын зерттеген, олар педагогтардың кәсіби қиындықтарына қатысты зерттеулер жасаған. Авторлардың пайымдауынша табысты инклюзияның шешуші факторлары мұғалімдердің кәсіби дайындығы мен әдістемелік қолдаудың тиімділігі және жүйелілігі табылады [5].

Ал келесі авторлар, мәселен, А. Рымханова, А. Рахметова, А. Сакаева, В. Муликова біріктірілген бұзылулармен асқынған аутизм спектрі бұзылған балаларды әлеуметтендіру проблемаларына баса назар аударды. Авторлар бағдарламалық және ұйымдастырушылық қолдаудың қажеттілігіне көңіл бөле отырып, арнайы және инклюзивті білім берудің және жалпы әлеуметтендірудің кешенді моделін жасауға әрекет жасаған [6].

Әдебиеттерге шолу жасаудан кейін біздер төмендегідей тұжырымға келдік, яғни, аутизмнің аз зерттелген, не болмаса әлі де болса зерттеуді қажет ететін аспектілері аз емес, мысалы, аутизм спектріде бұзылысы бар балаларды әлеуметтендіру, осындай санаттағы балаларды әлеуметтік, психологиялық, педагогикалық сүйемелдеу, қолдау мәселелері аз зерттелген күйінде қалып отыр.

Негізінен зерттеушілердің басым бөлігі аутизм спектріде бұзылысы бар балаларды әлеуметтендіру мәселелерін емес, осы проблематиканың биомедициналық және клиникалық аспектілеріне баса назар аударған. Мәселен, Лео Каннер, Ганс Аспергер, Тони Эттвуд, М. Ритис аутизмді диагностика мен терапияны қажет ететін жүйке жүйесінің бұзылуы ретінде қарастырады. Келесі бір авторлар, мәселен, Стивен Шор, Дженнифер О'Тул, Саймон Барон-Коэн «нейроэртүрлілік» бағытты ұстанады, яғни, аталған ұстанымға сәйкес, аутизм, ол – күшті жақтары бар мидың дамуының табиғи нұсқасы ретінде қарастырылады. Аутизмді емдеу ғылыми қауымдастығы (ASAT) мен Р.Л. Кобылинский, М.М. Эрдейи мінез-құлық және білім беру бағытын қарастырған, аталған авторлар, құрылымдық әдістер арқылы дағдыларды дамыту үшін ерте араласудың тиімділігіне назар аударады. Ал Темпл Грандин, Дон Принц-Хьюз, Ирис Юханссон сияқты авторлар аутизм спектрінің бұзылуы кезінде адамның жеке тәжірибесі мен өмірбаяны елеулі рөл атқарады деп пайымдайды, мәселен, аутизмді ішкі әлем арқылы түсіну және аутист адамдардың жеке тәжірибесін ескеру қажеттілігіне мән береді.

Зерттеудің мақсаты – аутизм спектрі бұзылған балаларды әлеуметтендіруге қажетті психологиялық-педагогикалық шарттарды анықтау, оларға талдау жасау, анықталған психологиялық-педагогикалық шарттарды жүйелеу және аталған сала бойынша айқындалған проблемаларды шешудің ғылыми қортындыларға негізделген тиімді тәсілдерін қарастыру.

Зерттеудің міндеттері:

- аутизм спектрі бұзылған балаларды әлеуметтендірудің психологиялық-педагогикалық шарттарын анықтап оларға теориялық талдаулар жасау;
- әлеуметтендіру тетіктерінің тиімділігін арттыруға оң ықпал ететін факторларды анықтап, соның негізінде тиімді педагогикалық сүйемелдеу шараларын қарастыру;
- аутизмді бар баланың қоғамға бейімделуіне көмектесетін арнайы құрылған орта мен жұмысты орындау әдістерін айқындау.

Бұл зерттеудің нәтижелері Қазақстан Республикасының түзету педагогикасы саласының дамуына үлесін қосуы мүмкін және зерттеу нәтижелері аутистерді әлеуметтендірудің жаңа тетіктерінің, тәсілдерінің пайда болуына түрткі болады деп үміттенеміз.

Зерттеу барысында алынған нәтижелерді аутизм спектрі бұзылған бастауыш сынып оқушыларымен жұмыс жасайтын педагогтар мен өзгеде мамандар әлеуметтендіру іс-шараларын жүзеге асыру барысында тәжірибе жүзінде қолдана алады, сондай-ақ, мамандар үшін арнайы әдістемелік нұсқаулықтар әзірлеу кезінде пайдалануға болады.

Зерттеу әдістері мен материалдар

Зерттеудің мақсатында қойылған мәселелерді шешу үшін теориялық зерттеу әдістерінің кешені қолданылды. Әдістердің мақсаты: психологиялық-педагогикалық ғылымда аутизм спектрі бұзылған балаларды әлеуметтендіру проблемасының қазіргі жағдайын зерттеу, сондай-ақ, әлеуметтік дағдыларды түзетудің қолданыстағы тәсілдерін жүйелеу.

Зерттеу барысында келесі әдістер қолданылды:

- Әдеби дереккөздерді теориялық талдау. Аутизм, инклюзивті білім беру және әлеуметтік құзыреттілікті қалыптастыру мәселелері бойынша ресейлік (Выготский Л.С., Никольская О.С., Баенская Е.Р., Хаустов А.В.) және алыс шетелдік авторлардың (L. Wing, C. Gray, E. Schopler) ғылыми еңбектеріне талдау жүргізілді.

- Сондай-ақ қазақстандық авторлардың да ғылыми еңбектеріне талдаулар жүргізілді, атап айтқанда, Гүлмира Әмірбекованың (аутизммен ауыратын балаларды әлеуметтік оңалту тақырыбына зерттеу жүргізген), София Дүйсенованың (аутизмі бар балалардың әлеуметтік бейімделу стратегияларын зерттеген), Нариман Амантаевтың (жасөспірімдердегі когнитивті функциялар мен коммуникацияның аутизммен байланысын зерттеген), Анастасия Перфильеваның (аутизмнің себептерін анықтаумен айналысқан, биологиялық аспект) және т.б.

- Салыстырмалы талдау. Бұл әдіс әлеуметтенудің әртүрлі модельдерін (медициналық, мінез-құлық (АВА), психологиялық-педагогикалық (ТЕАССН)) салыстыруға және олардың баланың дамуының әртүрлі кезеңдерінде қолданылуын анықтауға мүмкіндік берді.

- Жіктеу әдісі. Аутизм спектріне бұзылысы бар балаларды әлеуметтендіру қиындықтарын (коммуникативті кедергілер, сенсорлық мәселелер, мінез-құлық стереотиптері) және оларға сәйкес түзету әдістерін топтастыру үшін қолданылды.

- Жалпылау және жүйелеу. Зерттелген материалдың негізінде аутизм спектріне бұзылысы бар балаларды сәтті әлеуметтендірудің негізгі шарттары жинақталып, зерттеу тақырыбы бойынша тұжырымдар жасалды.

Зерттеу материалдары: зерттеу материалы монографиялар, мерзімді ғылыми басылымдардағы мақалалар («Дефектология», «Аутизм және дамудың бұзылуы», «Психология мәселелері» журналдары), арнайы психология және түзету педагогикасы бойынша оқу құралдары, сондай-ақ инклюзивті білім беруді реттейтін Қазақстан Республикасының нормативтік құжаттары.

2. Эмпирикалық (практикалық) әдістер

- Салыстырмалы әдіс: балалардың екі тобының деректерін салыстыру, яғни, экспериментке дейін және одан кейін әлеуметтік бейімделу деңгейін салыстыру (SRS–2 шкаласы бойынша).

Материалдар: LEGO DUPLO үлкен, жарқын текшелер жиынтығы, реакцияларды бекітуге арналған бақылау хаттамасы (көзбен байланыс, эхолалия, кезекті қабылдау).

Талдау мен нәтижелер

Аутизм – бұл сапалық тұрғыдан көрініс табатын дамудың бұзылуы, яғни, аутизм спектрінің бұзылуы кезінде баланың коммуникация, әлеуметтік өзара іс-қимыл жасасу қабілетінде бұзылушылықтар орын алады. Аутизм спектрінің бұзылу белгілері балалық шақта ғана байқалып қоймайды, сондай-ақ, ол тіпті әр түрлі дәрежеде адамның өмір бойына сақталып қалуы мүмкін [7].

Аутизмнің төмендегідей түрлері анықталған: атипті аутизм, Аспергер синдромы, Ретта синдромы, вербалды емес оқыту қабілетінің бұзылуы, дамудың кешенді бұзылуы, жоғары функционалды аутизм, семантикалық-прагматикалық бұзылулар, көп күрделі даму бұзылыстарының синдромы, гиперлексия және т.б. Әрине, бұлардың әрқайсысының өзіндік ерекшеліктері бар, сол себепті аутизмнің белгілері әр балада әртүрлі сипатта көрініс табуы мүмкін. Соның дәлелі, мысалы, аутизм спектрі бұзылған балалардың мінез-құлқында кейде

селективті дарындылық белгілері байқалуы мүмкін, мәселен, осы санатқа жатқызылған балалардың кейбіреуінде музыкаға немесе математикаға деген айрықша бейімділік пен дарындылық байқалуы ықтимал.

Жалпы классикалық аутизм – бұл әдеттегі аутизм – балалар аутизмі немесе Каннер синдромы деп аталады. Айта кету керек, бастапқыда аутизм (аутизм психоз ретінде қарастырылып келгенді) психопатология ретінде қарастырылып келді. Ал қазіргі уақытта зерттеушілер аутизмді дамудың бұзылуы ретінде таниды (бүгінде халықаралық жіктеу жүйелері қайта қаралып қазір аутизм психикалық ауруларға емес, дамудың бұзылуына жатқызылды) [8].

А.В. Хаустовтың пікірінше, аутизм спектрінің бұзылуы салдарынан балалардың әлеуметтенуінде елеулі дерлік қиындықтар туындайды, атап айтқанда, баланың әлеуметтік өзара әрекеттесу қабілеті бұзылып, оның мінез-құлықында өзгерістер пайда болады, соның салдарынан аутист балалар әлеуметтік мінез-құлықтың басты ережелері мен заңдылықтарын игеру қабілетін жоғалтады не болмаса әлеуметтік коммуникативтік дағдыларды өте осал меңгереді [9].

Аутизм спектрі бұзылған балаларды әлеуметтендіруді тиімді жүзеге асыру үшін ең алдымен психологиялық-педагогикалық шарттар дұрыс айқындалуы тиіс. Мәселен, егер психологиялық-педагогикалық шарттар әуел бастан дұрыс айқындалып, олар орынды әрі уақытылы қолданылған болса, бұл ретте оң нәтижелерге едәуір тез әрі тиімді қол жеткізуге мүмкіндік туындайды. Аутист балалардың білім алуға деген ерекше сұраныстары мен қажеттіліктерін ескере отырып, оларға мүмкін болғанша кешенді кәсіби педагогикалық қызмет көрсету қажет.

Біздіңше, аутизм спектрі бұзылған мектеп оқушыларын психологиялық-педагогикалық тұрғыдан сүйемелдеу процесі міндетті түрде объективті медициналық көрсеткіштерімен толықтырылғаны орынды. Өйткені, тек осындай көрсеткіштерді негізге алған ретте ғана әрбір аутист баланың ақыл-ой қабілетінің әлеуетін дұрыс анықтауға мүмкіндік туындайды. Басқаша айтқанда әлеуметтендіру мақсатында жүзеге асырылатын іс-шаралар аутист баланың жеке басының мүмкіндіктерін есепке ала отырып жасалғаны дұрыс. Тек объективті медициналық және психологиялық-педагогикалық өлшемдер мен көрсеткіштерді негізге ала отырып қана әлеуметтендіруді әлдеқайда тиімді етуге болады.

Қазақстандық зерттеушілер К.З. Садуақасова мен Л.З. Енсебаева [10] аутизм спектріне бұзылыстары бар балаларды есепке алған сәттен бастап мұндай балаларды өмір бойы сүйемелдеуге кепілдік беретін мемлекеттік жүйе құру қажеттілігі өте өзекті сипатқа ие болып тұрғанын айтады.

Аутизм емделмейді, мұнда ең бастысы – осындай ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға кепілді көлемде қалыпты өмір сүруге қажетті көмектің барлық түрлерін қамтитын арнайы жағдай қалыптастыру қажет деп санайды отандық авторлар. Қазақстанда аутизм спектрі бұзылған балаларға әлі де болса елеулі кедергілер мен кемсітушіліктерге тап болып отыр. Түсініспеушіліктер көп жағдайда қоғамдық орталарда көп кездеседі, яғни, аутистер шынайы қоғам қолдауына ие болмай отыр. Аутизм спектрі бұзылған балаларды әлеуметтендірудің тиімділігі көп жағдайда аутизм бұзылыстарының клиникалық формасына және олардың тереңдігіне, сондай-ақ әлеуметтік көмектің уақтылы әрі сапалы ұйымдастырылуына тікелей байланысты.

Аутистер үшін қоршаған орта дұрыс ұйымдастырылуы тиіс, яғни, мұндай балалармен жұмыс істер алдында қоршаған ортаға айрықша мән берген жөн. Әдетте, аутизм спектрі бұзылған балаға белгілі бір әлеуметтік дағдыларды тезірек үйрету үшін, әрине, мүмкіндігінше оны аутист бала үшін үйреншікті ортада өткізу әлдеқайда тиімдірек. Сондықтан да аутизм спектрі бұзылған балалар үшін «кедергісіз орта», «қолжетімді орта», «бейімделген білім беру кеңістігін құру» бүгінгі күннің өткір әрі өзекті проблемасы деп айтуға болады. Бұл проблемалар мектеп инфрокұрылдарына арнайы өзгерістер енгізу

арқылы ғана шешіледі. Өйткені, аутизм спектрі бұзылған балалар әрдайым арнайы ұйымдастырылған әрі арнайы жабдықталған білім беру кеңістігіне мұқтаж және олар үздіксіз кәсіби психологиялық-педагогикалық қолдауларды қажет етеді.

Мәселен, осы мәселе тұрғысында А.В. Хаустов [9] «Кеңістікті дұрыс ұйымдастыру» аса маңызды деп санайды, өйткені, мұндай орта аутист баланың әлеуметтік қарым-қатынас дағдыларын, мінез-құлық үлгілерін оңай қабылдауына мүмкіндік беретіндігін ерекше атап көрсетеді.

Аутизм спектрі бұзылған балаларды әлеуметтендіру процесін мүмкіндігінше, тәуліктің белгілі бір бөлігінде өткізген дұрыс. Мұндай режим аутист баланың өз міндеттерін тиянақты игеруіне жәрдемдеседі, оның мазасыздануы мен шатасуын азайтады. Уақытты ұтымды етіп ұйымдастыру үшін визуалды кестелерді қолданған абзал.

Сенсорлық үзілістер жасаудың мәні зор. Алғаш рет аутизм спектрі бұзылған балаларды әлеуметтендіру барысында сенсорлық үзілістер жайлы пікір білдірген Айрес Э.Дж. болатынды. Аталған автордың «Сенсорлық интеграция теориясы» аутист балаға шамадан тыс сенсорлық жүктеме түсірмеудің маңызды болатындығына мән береді.

Зерттеуші Айрес Э.Дж. пікірінше, аутизм спектрі бұзылған балаға шамадан тыс сенсорлық жүктеме түсірудің салдарынан әртүрлі сенсорлық тітіркендіргіштер атипті реакциялар тудырады. Соның нәтижесінде, аутист балада жағымсыз мінез-құлықтар пайда болуы әбден мүмкін, мысалы, айқайлау, тербелу, баспен соғу, фразаларды бірнеше рет қайталау, заттарды лақтырып тастау және т.б. Мұндай мінез-құлық баланың әлеуметтік бейімделу процесін қиындататындықтан, балаға мейілінше дер кезінде сенсорлық үзілістер беру қажет. Аутизм спектрі бұзылған балаларға шамадан тыс сенсорлық жүктеме салғанда, не болмаса, олар орасан зор стресстерді сезінгенде, көбінесе аутостимуляторлық мінез-құлық туындайды [11].

Қазіргі қоғам жағдайында аутизм спектрі бұзылған оқушыларды тиімді етіп әлеуметтендіру үшін әлеуметтендіру шараларын арнайы ұйымдастырылған білім беру ортасында жүзеге асырған маңызды [12]. Аутизм спектрі бұзылған балаларды әлеуметтендіру барысында баламен тек әңгімелесіп қана қоймай, сондай-ақ, компьютерлік технологияларды мейілінше кең қолданған абзал. Өйткені, сандық интерактивті құралдар баланың тәжірибесін байытады және аутист баланың ұжымға кіру процесін неғұрлым жылдам әрі қызықты етеді.

Дәл осы осы тұрғыда, отандық автор Абишева И.Ш., Қазақстан Республикасының педагогикалық жоғары оқу орындары жылдам өзгеріп отыратын технологиялық әлемде жұмыс істеуге қабілетті және жасанды интеллект саласында хабары бар білікті жаңа кәсіби мамандарды даярлауды жедел қолға алулары қажет деп санайды [13].

Аутизм спектрі бұзылған баланы тәрбиелеп отырған отбасына психологиялық қолдау көрсету маңызды психологиялық-педагогикалық шарттардың бірі. Әдетте, отбасының бала өміріне ықпалы өте зор. Кез келген отбасы баланы жеке тұлға етіп қалыптастыруға тырысады, яғни, оны тәрбиелеп, бала өміріне тірек болып, оған рухани күш-жігер береді. Сол себепті аутизм спектрі бұзылған баланы әлеуметтендіру кезінде отбасы ең басты әлеуметтік институт ретінде айрықша рөл атқарады. Отбасының көмегінсіз аутист балаларды әлеуметтік ортаға бейімдеу мүмкін емес деп санаймыз. Сондықтан аутист бала тәрбиеленіп отырған отбасымен жұмыстың қаншалықты дұрыс ұйымдастырылуы аутизм спектрі бұзылған баланың әлеуметтенуінің сәтті болуына тікелей әсер етеді.

Аутизм спектрі бұзылған мектеп оқушыларын әлеуметтік ортаға сәтті интеграциялау үшін әлеуметтендіру іс-шараларын уақытылы қолға алып, мектептің психологтары мен әлеуметтік педагогтары, мұғалімдері, ата-аналармен бірлесіп, жұмыла жұмыс жасаулары керек. Әлеуметтендіру кезінде аутист баланың жеке басының психологиялық ерекшеліктерін ескерген жөн.

Аутизм спектрі бұзылған балаларды әлеуметтендіруге бағытталған іс-шараларды жүзеге асырған кезде біздіңше, мыналарға баса назар аударған жөн, мысалы, баламен мейлінше жақын эмоционалды байланыс орнату қажет, баланың жеке басының ерекшеліктері мен мүмкіндіктеріне аса мән беру керек, яғни, аутист баланы үйрету кезінде қарапайымнан күрделіге, таныстан жаңаға біртіндеп өтуі қажет және әр баланың денсаулық жағдайы мен жас ерекшеліктерін ескерген жөн.

Аутизм спектрі бұзылған оқушыларды әлеуметтендірудің тағы бір елеулі психологиялық-педагогикалық шарты, ол аутизм спектрі бұзылған балаларды әлеуметтендіру кезінде әр түрлі бағыттағы мамандар тобының бірлесіп жұмыс істеуі, мәселен, дәрігердің, педагогтің, психологтің, дефектологтің, әлеуметтік педагогтің және өзге де мамандардың. Әрине, аталған мамандардың ерік-жігері, кәсіби ынтасы тек балаға ғана бағытталмауы тиіс, сондай-ақ баланың ата-анасымен де етене жұмыс істеп, байланысты үнемі үзбегені дұрыс.

Мұғалімнің балаларға деген сүйіспеншілігі мен жоғары адамгершілігі де оқыту процесіне ықпал ететіні сөзсіз. Оқыту әдістерінің тиімділігін мұғалімнің жеке басының контексінен тыс қарастыру мүмкін емес: бұл тұрғыда оның рухани қасиеттері және ішкі құндылықтары маңызды [14].

Аутист балалар үшін Қазақстанда арнайы дамыту бағдарламасы әзірленді, ол осындай санаттағы балалармен жасалатын психологиялық-педагогикалық жұмыстардың негізгі бағыттарын айқындайды және әлемдік тәжірибеде кең қолданыс тауып жатқан балаларды дамытушылық жұмыстарының ең тиімді әдіс-тәсілдерін қоса қарастырады [15].

Аутизм спектрі бұзылған балаларды әлеуметтендіру үшін қажетті алғышарттар ретінде мыналар қарастырылады: баланың психикалық жай-күйінің қалыпты болуы, эмоционалды жайлы ортада болуы, әлеуметтік дағдыларды меңгеруге қолайлы тұрмыстық кеңістіктің болуы және аутист баламен жұмыс жасайтын мамандардың, мәселен, педагогтардың, психологтардың, әлеуметтік көмек көрсететін өзге де персоналдың, сондай-ақ аутист баланың ата-аналарының өзара бірлескен, біртұтас іс-қимылы, әрине, әлде қайда тиімді болады [16].

Аутизм спектрінің бұзылуы кезінде ең алдымен баланың әлеуметтік-эмоционалдық дамуында бұзылулар орын алады. Ал оны түзету тәрбие мен білім беру жүйесі арқылы жүзеге асырылады. Аутизм спектрі бұзылған балаларды әлеуметтендіру кезінде, әрине, мектеп сөзсіз шешуші рөл атқарады, өйткені, мектеп аутист балаға әлеуметтік-тұрмыстық дағдыларды тез меңгеруге қолайлы жағдайлар қалыптастыра алатын бірден-бір айрықша әлеуметтік институт болып табылады. Аутизм спектрі бұзылған балаларда әлеуметтендіру процесі алдымен мектеп қабырғасында оқыту және тәрбиелік іс-шаралардың көмегімен жүзеге асырылады.

Аутизм спектрі бұзылған мектеп оқушыларының коммуникативтік дағдыларын жақсартуда кешенді психологиялық-педагогикалық шарттардың тиімділігін анықтау мақсатында эксперимент жүргізілді.

Эксперимент 2024–2025 оқу жылдары аралығында Алматы қаласының Әуезов ауданында орналасқан №42 жалпы білім беретін орта мектеп базасында жүзеге асырылды.

Эксперименттің мақсаты:

Білім беру ортасында аутизм спектрінің бұзылуы бар оқушылардың әлеуметтік бейімделуі мен коммуникативтік дағдыларын жақсарту үшін кешенді психологиялық-педагогикалық шарттарының (инклюзивті орта, ойын әдістері, мамандарды сүйемелдеу) тиімділігін анықтау.

Эксперименттің теориялық негізі:

Аутизм спектрінің бұзылуы бар балаларды әлеуметтендіру «бұзушылықтар триадасын» жеңуді талап етеді: қарым-қатынас, әлеуметтік өзара әрекеттесу және елестету.

Негізгі әдістер: рөлдік ойындар (эмоционалды қабылдау мен мінез-құлық икемділігін дамытады), құрылымдық оқыту (TEACCH), визуалды кестелер.

Гипотеза: Тьюторлық сүйемелдеумен бірге ойын және мінез-құлық әдістерін жүйелі қолдану, аутизм спектрінің бұзылуы бар оқушылардың әлеуметтену деңгейін арттырады.

Эксперимент дизайны.

Қатысушылар: Эксперименттік топ: инклюзивті сыныптарда оқитын 15 аутизм спектріне бұзылуы бар мектеп оқушысы (8–11 жас аралығында).

Бақылау тобы: жүйелі әлеуметтендірусіз жеке оқытуда аутизм спектрінің бұзылуы бар 15 оқушы.

Іріктеу критерийлері: F84.0–F84.9 диагнозы (ICD–10 бойынша), ілеспе ауыр бұзылулардың болмауы.

Әдістері мен шарттары:

Эксперименттік топқа арналған интервенциялар:

- Рөлдік ойындар: қарым-қатынасты дамыту үшін аптасына 2 рет (жағдайды модельдеу: «дүкен», «дәрігерге бару»).

- Көрнекі қолдау: жеке кестелер, ауызша емес балаларға арналған PECS карталары.

- Тьюторлық сүйемелдеу: сабақтар мен сабақтан тыс іс-шараларды біріктіруге көмектесу.

- Ата-аналармен жұмыс: АВА терапиясы және эмоционалды реттеу бойынша тренингтер.

- Бақылау тобы: стандартты бағдарламаны қосымша шарттарсыз жалғастырады.

Диагностикалық құралдар:

Әлеуметтік дағдыларды бағалау:

- «Әлеуметтік әңгімелер» тесті.

- Құрдастарымен өзара әрекеттесуді бақылау (Байланыс жиілігі шкаласы).

Эмоционалды сала:

- Мұғалімдер мен ата-аналарға арналған сауалнама (бейімделген SCQ шкаласына сәйкес).

- Оқу үлгерімі: бейімделген бағдарламаны меңгеру динамикасы.

Ұзақтығы – 6 ай (қыркүйек, 2024 – ақпан, 2025) әр 2 ай сайын аралық өлшеулермен.

Күтілетін нәтижелер мен сандық көрсеткіштер:

- Эксперименттік топта әлеуметтік байланыс жиілігін 40%-ға арттыру.

- Стереотиптік мінез-құлық көріністерінің төмендеуі (бақылаулар бойынша).

Сапалық өзгерістер:

- Ойын әдістері арқылы эмоционалды жауаптылықты дамыту.

- Мектеп ортасына бейімделуді жақсарту (мұғалімдердің пікірлері бойынша)

Этикалық және ұйымдастырушылық аспектілер:

- Ата-аналардың келісімі: ақпараттандырылған келісімге міндетті түрде қол қою.

- Құпиялылық: жариялау кезінде деректерді анонимдеу.

Нәтижелер және статистикалық деректерді өңдеу және әлеуметтік бейімделу динамикасын талдау. Эксперименттік жағдайлардың тиімділігін бағалау үшін:

- t – оқушылардың екі топтағы орташа мәндерді салыстыру критерийі.

- Манн-Уитнидің U критерийі (параметрлік емес деректер үшін).

- Сапа өзгерістерін талдауға арналған χ^2 (χ -квадрат) критерийі.

Экспериментке дейін және одан кейін әлеуметтік бейімделу деңгейін салыстыру (SRS-2 шкаласы бойынша) нәтижесінде төмендегідей көрсеткіштер берді (1-кесте).

1-кесте – Экспериментке дейін және одан кейін әлеуметтік бейімделу деңгейін салыстыру (SRS-2 шкаласы бойынша) нәтижесі

№	Топ	Экспериментке дейін (M±SD)	Эксперименттен кейін (M±SD)	t-критерийі	p-деңгей
1	Эксперименттік (n=15)	72.3 ± 8.5	63.1 ± 7.2	76	p < 0.001
2	Бақылау (n=15)	71.8 ± 9.1	70.4 ± 8.7	12	p > 0.05

Осылайша, эксперимент нәтижесі ойын, визуалды және тьюторлық әдістердің үйлесімі аутизм спектрінің бұзылуы бар балалардың әлеуметтенуін айтарлықтай жақсартатынын растады. Демек, әлеуметтендіру барысында кешенді психологиялық-педагогикалық шарттар әлде қайда тиімді болып табылады.

Қорытынды

Сонымен, аутизм спектрінің бұзылуы бар оқушыларды әлеуметтендірудің психологиялық-педагогикалық шарттары – бұл аутизмі бар баланың қоғамға бейімделуіне көмектесетін арнайы құрылған орта және жұмыс әдістері болып табылады.

Аутизм спектрі бұзылған балаларды әлеуметтендірудің психологиялық-педагогикалық шарттары мыналарды қамтиды:

- Жеке тәсілдерді қолдану, яғни, әр баланың даму ерекшеліктерін, сенсорлық және айрықша коммуникативті қажеттіліктерін ескеру;
- Құрылымдық арнайы орта қалыптастыру, яғни, қолайлы режим, жайсыздықты, мазасыздықты азайтуға бағытталған іс-шаралар ұйымдастыру;
- Әлеуметтік әрекеттестіктер, модельдеу-сценарийлер, рөлдік ойындар және визуалды белгілер арқылы әлеуметтік дағдыларды үйрету;
- Коммуникацияны қолдау, яғни, сөйлеу қиындықтарын жеңілдету мақсатында балама құралдарды, мәселен, ымдау, гаджеттерді пайдалану;
- Инклюзивті өзара әрекеттесу – баланы тьюторлық қолдаумен нейротиптік құрдастарымен топтық сабақтарға қосу;
- Сенсорлық интеграция – ыңғайлы ортаны құру, мәселен, тынығу аймақтарын құру, шу мен жарықтандыруды бейімдеу;
- Аутизм спектрі бұзылған балалар тәрбиеленіп отырған отбасымен ынтымақтастық құру, мәселен, ата-аналарға әлеуметтендіру амалдарын үйрету және оларды үй жағдайына көшіру стратегияларын үйрету;
- Позитивті күшейту – жетістіктерді ынталандыру арқылы мотивациялау.

Сонымен, аутистерді әлеуметтендіру әрі күрделі, әрі қарама-қайшылықтарға толы, ұзақ және үздіксіз процесс деп айтуға болады. Аутизм спектрі бұзылған оқушыларды әлеуметтендірудің тиімділігін қамтамасыз ету үшін біздер жоғарыда атап, талдап кеткен барлық психологиялық-педагогикалық шарттардың бәрі дерлік елеулі сипатқа ие.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Хаустов А.В. Формирование коммуникативных навыков у детей с детским аутизмом: автореф. ... канд. психол. наук. – Москва, 2015. – 176 с.
2. Сыздықбаев А. Двукратно возросло количество детей с аутизмом в Казахстане. Информ-Казахстан 13 ноября 2022. [Электронный ресурс]. URL: https://www.inform.kz/ru/dvukratno-vozroslo-kolichestvo-detey-s-autizmom-v-kazahstane_a4000981 (дата обращения 28.05.2025)
3. Сегодня РАС является одной из актуальных проблем во всем мире, в том числе и в Казахстане. [Электронный ресурс]. URL: <https://kazpravda.kz/n/segodnya-ras-yavlyayetsya-odnoy-iz-aktualnyh-problem-vo-vsem-mire-v-tom-chisle-i-v-kazahstane/> (дата обращения 28.05.2025)
4. Шмигельская К., Исмагулова С., Бутабаева Л., Кожажельдиева Л., Каукенова Ә. Сопровождение учащегося с расстройствами аутистического спектра в школах Казахстана: роль помощника

- учителя // Вестник КазНПУ им. Абая. Серия «Педагогика и психология». – 2024. – Т. 60, №3. – С. 13–22.
5. Есіркепова Ұ.Р., Лекерова Г.Ж. Инклюзивті білім беру кеңістігінде кіші мектеп жасындағы аутист балалардың педагогикалық ортасы // Абай ат. ҚазҰПУ хабаршысы. «Педагогика және психология» сериясы. – 2022. – №2(51). – С. 158–167.
 6. Рымханова А.Р., Рахметова А.М., Сакаева А.Н., Муликова С.А. Концепция социализации детей с расстройствами аутистического спектра, осложненными сочетанными нарушениями // Вестник Карагандинского университета. Серия «Педагогика». – 2023. – №4(112). – С. 99–110.
 7. Шипицына Л.М. Детский аутизм: хрестоматия: учеб. пособие для студентов высших и средних педагогических, психологических и медицинских учебных заведений. – СПб.: Дидактика Плюс, 2001. – 196 с.
 8. Гилберг К., Питерс Т. Аутизм: медицинские и педагогические аспекты. – СПб.: ИСПиП, 2008. – 312 с.
 9. Хаустов А.В. Организация окружающей среды для социализации и развития коммуникации у детей с расстройствами аутистического спектра // Аутизм и нарушения развития. – 2009. – Т. 7, №1. – С. 1–12.
 10. Садуакасова К.З., Енсебаева Л.З. Аутизм. История развития. Ситуация в Казахстане (обзор литературы) // Вестник КазНМУ. – 2018. – №1. – С. –176–179.
 11. Айрес Э.Дж. Ребенок и сенсорная интеграция. Понимание скрытых проблем развития. – М.: Изд-во Теревинф, 2010. – 272 с.
 12. Галочкина Т.Ю. Модель обучения и психолого-педагогического сопровождения младших школьников с расстройствами аутистического спектра: учеб. пособие. – Красноярск: КГПУ им. В.П. Астафьева, 2016. – 116 с.
 13. Абишева И.Ш. Определение уровня грамотности в области искусственного интеллекта у обучающихся педагогического вуза // Ясауи университетінің хабаршысы. – 2025. – №2(136). – С. 512–523.
 14. Мұсабекова Г.Т., Ортаев Б.Т., Мырзабек Л.Ә. Оқыту әдістері арқылы болашақ мұғалімнің ізгілікті тұлғасын дамыту // Ясауи университетінің хабаршысы. – 2025. – № 4(138). – С. 258–273.
 15. Ерсарина А.К., Джангельдинова З.Б., Айтжанова Р.К. Специальная развивающая программа для детей с аутизмом. – Алматы: ННПЦ КП, 2020. – 169 с.
 16. Нестерова А.А. Интеграция детей с расстройствами аутистического спектра в образовательную среду // XI научно-практическая конференция «Психология личностного и профессионального развития субъектов непрерывного образования». – М.; СПб.: Нестор-История, 2015. – С. 232–236.

REFERENCES

1. Haustov A.V. Formirovanie kommunikativnykh navykov u detei s detskim autizmom: avtoref. ... kand. psihol. nauk [Formation of communication skills in children with childhood autism: abstract ... cand. psychological sciences]. – Moskva, 2015. – 176 s. [in Russian]
2. Syzdykbaev A. Dvukratno vozroslo kolichestvo detei s autizmom v Kazakhstane [The number of children with autism in Kazakhstan has increased twofold]. Inform-Kazakhstan 13 noiabria 2022. [Electronic resource]. URL: https://www.inform.kz/ru/dvukratno-vozroslo-kolichestvo-detey-s-autizmom-v-kazakhstane_a4000981 (date of access 28.05.2025) [in Russian]
3. Segodnia RAS iavliaetsia odnoi iz aktualnykh problem vo vsem mire, v tom chisle i v Kazakhstane [Today, ASD is one of the urgent problems all over the world, including in Kazakhstan.]. [Electronic resource]. URL: <https://kazpravda.kz/n/segodnya-ras-yavlyaetsya-odnoy-iz-aktualnykh-problem-vo-vsem-mire-v-tom-chisle-i-v-kazakhstane/> (date of access 28.05.2025) [in Russian]
4. Shmigelskas K., Ismagulova S., Butabaeva L., Kozhageldieva L., Kaukenova A. Soprovozhdenie uchashesgosia s rasstroistvami autisticheskogo spektra v shkolah Kazakhstana: rol pomoshnika uchitelia [Accompanying a student with autism spectrum disorders in schools in Kazakhstan: the role of a teacher's assistant] // Vestnik KazNPU im. Abaia. Seria «Pedagogika i psihologia». – 2024. – Т. 60, №3. – С. 13–22. [in Russian]
5. Esirkepova U.R., Lekeroва G.Zh. Inkluzivti bilim beru kenistiginde kishi mektep zhasyndagy autist balalardyn pedagogikalyq ortasy [Pedagogical environment of autistic children of primary school age in

- the space of inclusive education] // Abai at. QazUPU habarshysy. «Pedagogika zhane psihologiya» seriasy. – 2022. – №2(51). – S. 158–167. [in Kazakh]
6. Rymhanova A.R., Rahmetova A.M., Sakaeva A.N., Mulikova S.A. Konceptcia socializacii detei s rasstroistvami autisticheskogo spektra, oslozhnennymi sochetannymi narusheniami [The concept of socialization of children with autism spectrum disorders complicated by combined disorders] // Vestnik Karagandinskogo universiteta. Seria «Pedagogika». – 2023. – №4(112). – S. 99–110. [in Russian]
 7. Shipicyna L.M. Detski autizm: hrestomatia: ucheb. posobie dlia studentov vysshih i srednih pedagogicheskikh, psihologicheskikh i medicinskih uchebnykh zavedeni [Children's autism: a textbook: a manual for students of higher and secondary pedagogical, psychological and medical educational institutions]. – SPb.: Didaktika Plus, 2001. – 196 s. [in Russian]
 8. Gilberg K., Pithers T. Autizm: medicinskie i pedagogicheskie aspekty [Autism: medical and pedagogical aspects]. – SPb.: ISPiP, 2008. – 312 s. [in Russian]
 9. Haustov A.V. Organizatsia okruzhaiushchei sredy dlia socializacii i razvitiia kommunikacii u detei s rasstroistvami autisticheskogo spektra [Organization of the environment for socialization and communication development in children with autism spectrum disorders] // Autizm i narusheniia razvitiia. – 2009. – T. 7, №1. – S. 1–12. [in Russian]
 10. Saduakasova K.Z., Ensebaeva L.Z. Autizm. Istoria razvitiia. Situatsia v Kazakhstane (obzor literatury) [Autism. History of development. The situation in Kazakhstan (literature review)] // Vestnik KazNMU. – 2018. – №1. – S. 176–179. [in Russian]
 11. Aires E.Dzh. Rebenok i sensornaia integratsia. Ponimanie skrytykh problem razvitiia [Child and sensory integration. Understanding hidden development issues]. – M.: Izd-vo Terevinf, 2010. – 272 s. [in Russian]
 12. Galochkina T.Iu. Model obucheniia i psihologo-pedagogicheskogo soprovozhdeniia mladshih shkolnikov s rasstroistvami autisticheskogo spektra: ucheb. Posobie [A model of teaching and psychological and pedagogical support for younger schoolchildren with autism spectrum disorders: a textbook]. – Krasnoarsk: KGPU im. V.P. Astafieva, 2016. – 116 s. [in Russian]
 13. Abisheva I.Sh. Opredelenie urovnia gramotnosti v oblasti iskusstvennogo intellekta u obuchaiushchiesia pedagogicheskogo vuza [Determination of the level of literacy in the field of artificial intelligence among students of a pedagogical university] // Iasaui universitetinin habarshysy. – 2025. – №2(136). – S. 512–523. [in Russian]
 14. Musabekova G.T., Ortaev B.T., Myrzabek L.A. Oqytu adisteri arqyly bolashaq mugalimnin izgilikti tulgasyn damytu [Development of the virtuous personality of the future teacher through teaching methods] // Iasaui universitetinin habarshysy. – 2025. – №4(138). – S. 258–273. [in Kazakh]
 15. Ersarina A.K., Dzhangeldinova Z.B., Aitghanova R.K. Specialnaia razvivaiushaia programma dlia detei s autizmom [A special educational program for children with autism]. – Almaty: NNPC KP, 2020. – 169 s. [in Russian]
 16. Nesterova A.A. Integratsia detei s rasstroistvami autisticheskogo spektra v obrazovatelnuuiu sredu [Integration of children with autism spectrum disorders into the educational environment] // XI nauchno-prakticheskaiia konferentsia «Psihologiya lichnostnogo i professionalnogo razvitiia subiektov nepreryvnogo obrazovaniia». – M.; SPb.: Nestor-Istoria, 2015. – S. 232–236. [in Russian]

Psychological and Pedagogical Conditions for Socialization of Students with Autism Spectrum Disorders

Abstract. In the article, the authors substantiate that, for the effective implementation of the socialization of children with autism spectrum disorders, the correct definition of psychological and pedagogical conditions is of paramount importance. In particular, with their timely and correct manner, it becomes possible to achieve positive results much faster and more effectively in the socialization of children with autism spectrum disorders.

The authors also point out the importance of paying special attention to the environment in which an autistic child resides. The article substantiates the fact that during the socialization of autistic children, that is, in the process of teaching children important social skills, it is much more effective for such instruction to take place in the most familiar environment. The authors draw attention to the importance of conducting the socialization of children with autism spectrum disorders during a certain period of the day. The article also highlights the need to create sensory breaks in the socialization of children with autism spectrum disorders

and concludes that excessive sensory stress experienced by a child with autism spectrum disorders causes many negative consequences. In the article, the authors emphasize the importance of establishing social ties with an autistic child and provide evidence that social interaction skills improve as a result of conversation. The importance of providing psychological support to a family raising an autistic child is also noted. The idea of the need to consider the individual characteristics of mental development and personality of an autistic child is expressed. The need for long-term psychological and pedagogical support for an autistic child, especially in an educational organization, is substantiated.

Keywords: autism, autism spectrum disorder, socialization of children, psychological and pedagogical conditions of socialization.

Психолого-педагогические условия социализации учащихся с расстройствами аутистического спектра

Аннотация. В статье авторы обосновывают, что для эффективного осуществления социализации детей с расстройствами аутистического спектра первостепенное значение имеет правильное определение психолого-педагогических условий, в частности, при их своевременном и правильном применении, появляется возможность значительно быстрее и эффективнее добиваться положительных результатов в социализации детей с расстройствами аутистического спектра.

Авторы также отмечают о важности обращений особого внимания к окружающей среде, где пребывает аутистичный ребенок. В статье были сделаны обоснования того, что при социализации аутичных детей, то есть в процессе обучения детей важным социальным навыкам, гораздо эффективнее проводить их в максимально привычной среде. Авторы обращают внимание на важность проведения социализации детей с расстройствами аутистического спектра в определенный период суток. В статье также подчеркивается необходимость создания сенсорных перерывов при социализации детей с расстройствами аутистического спектра и сделаны выводы о том, что чрезмерная сенсорная нагрузка на ребенка с расстройствами аутистического спектра вызывает множество негативных последствий. В статье авторы подчеркивают важность установления социальных связей с аутичным ребенком и приводит обоснования того, что в результате беседы у ребенка улучшаются навыки социального взаимодействия. Также отмечается важность оказания психологической поддержки семье, воспитывающей аутичного ребенка. Высказана мысль о необходимости персонального учета особенностей психического развития личности аутичного ребенка. Обоснованы потребности долгосрочного психолого-педагогического сопровождения аутичного ребенка особенно в образовательной организации.

Ключевые слова: аутизм, расстройство аутистического спектра, социализация детей, психолого-педагогические условия социализации.

Авторлар туралы мәлімет

Манжибаева Ж.А. – корреспондент-автор, PhD докторант, Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті, e-mail: zhanar.manzhibaeva@mail.ru, Қазақстан, Алматы қ.

Жиенбаева Н.Б. – психология ғылымдарының докторы, профессор, Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті, e-mail: zh_nadejda@mail.ru, Қазақстан, Алматы қ.

Information about the authors

Manzhibaeva Zh.A. – the Corresponding Author, PhD Doctoral Student, Abai Kazakh National Pedagogical University, e-mail: zhanar.manzhibaeva@mail.ru, Kazakhstan, Almaty.

Zhienbaeva N.B. – Doctor of Psychological Sciences, Professor, Abai Kazakh National Pedagogical University, e-mail: zh_nadejda@mail.ru, Kazakhstan, Almaty.

Сведения об авторах

Манжибаева Ж.А. – автор-корреспондент, PhD докторант, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, e-mail: zhanar.manzhibaeva@mail.ru, Казахстан, г. Алматы.

Жиенбаева Н.Б. – доктор психологических наук, профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, e-mail: zh_nadejda@mail.ru, Казахстан, г. Алматы.